

Свети Максим Исповедник

ЧЕТИРИ СТОТИНЕ ГЛАВА О ЛУБАВИ

(Наставак)¹

СТОТИНА ДРУГА

1. Онај који истински љуби Бога, свакако се моли без расејаности. И који се моли без расејаности, он сигурно и љуби Бога истински. А не моли се без расејаности онај који има ум свој привезан за било коју земаљску ствар. Дакле, не љуби Бога који има ум свој привезан за било коју земаљску ствар.²

2. Ум који се дуго занимао неком чулном ствари, сигурно да има страст према њој, као страст жеље, или туге, или гнева, или злопамћења. И ако не презре ону ствар, ум се не може ослободити аналогне страсти.

3. Страсти које владају, привезују га за материјалне ствари; и, одвојивши га од Бога, приморавају га да се бави њима. А љубав Божја, овладавши (умом) дреши га од окова, убеђујући га да презире не само чулне ствари, него и сами овај наш привремени живот.

4. Дело заповести³ је да појмове о стварима учини простим; а (дело) читања (духовних књига) и (духовног) созерцања је да учини ум невештаственим и слободним од фантазија. А из тога се рађа молитва без расејаности.

5. Није довољна само практична делатност за ослобођење ума од страсти, па да би се могао молити без расејаности, него су потребна и различита духовна созерцања. Јер практична делатност ослобађа

¹ Прва стотина глава о љубави штампана је у ТЕОЛОШКИМ ПОГЛЕДИМА бр. 4 за 1979. годину, стр. 193—208.

² Ова задња реченица се налази само у Критичком издању, Aldo ceresagastaldo, MAXIM CONFESSOR, capitoli sulla carita, R. 1963, док је нема код Мињеа (ПГ 90), и у Филокалији, Атина 1958.

³ На много места код светог Максима истиче се вршење заповести Божјих као први степен духовног развоја и усвајања дела спасења. Кроз држање заповести, човек чисти себе од страсти и постаје способан за више духовне узлете у созерцање и мистичку теологију. Вршење заповести је камен темељац на коме сваки појединац зида кућу свога спасења. Мисао започету у 4. глави ове стотине, свети Максим продужује и у 5. и у 6. глави, разрешавајући неке наше недоумице.

ум само од неузддржања и мржње, а духовна созерцања га уклањају од заборавности и незнања. И тако може ум да се моли као што треба.

6. Два су највиша стања чисте молитве. Једно се дешава онима који се баве делањем, а друго онима који се баве созерцањем. Прво настаје у души од страха Божјег и добре наде, а друго од божанске љубави и савршене чистоте (душе). Карактеристични знаци првог степена су: ум се сабира у себе од свих светских појмова и моли се без расејаности и сметње као да пред њим стоји сам Бог, као што стварно и стоји. А знаци другог (степенa) су: ум у самој чежњи молитве бива уграбљен од божанске и бескрајне светлости, и савршено не осећа ни себе ни ишта друго од постојећег, до Јединога Који је љубављу у њему и створио такво просветлење. У таквом стању ум желећи да сазна (истину) о Богу, добија чисте и јасне одговоре о Њему.

7. Оно шта ко воли, то на сваки начин жели да задржи, и презире све оно што га у томе омета, само да се тога не лиши. И онај који Бога љуби, вежба се у чистој молитви и сваку страст, која га у томе омета, избацује из себе.

8. Ко је одбацио матер свих страсти — себељубље, он ће, уз помоћ Божију, лако отстранити и остале страсти, као што су: гнев, туга, злопамћење итд. А ко је овладан првом (себељубљем), и од других бива рањаван, па макар и не хтео. А себељубље је страст према телу.⁴

9. Људи се међусобно воле из ових пет узрока, од којих су неки на похвалу а неки на осуду. Дакле, воле се или ради Бога, као што врлински воли све, и као што врлинског воли чак и неврлински; или по природи, као што родитељи воле децу, и обратно; или из сујете, као хваљен онога који га хвали; или због среброљубља, када неко воли богатог ради добитка; или из сластољубља, као онај који служи стомаку и ономе што је под стомаком (што воли лица која му те страсти задовољавају). Прва од њих је похвална друга — неутрална (тј. може бити и добра и зла), а остале су страстне.

10. Ако једне мрзиш, друге нити волиш нити мрзиш, неке опет волиш али умерено, а друге веома волиш, то из ове неједнакости (љубави) познај да си далеко од савршене љубави која побуђује да волиш подједнако сваког човека.

11. „Уклони се од зла и чини добро“ (Пс. 34, 14). То јест, бори се са непријатељима да би умањио страсти, а затим стражи да се не умноже. И опет, бори се да стекнеш врлине, а после тога стражи да их сачуваш. И то би било оно (из Светог Писма): „радити и чувати“ (I Мојс. 2, 15).

12. (Демони) који нас кушају по допуштењу Божијем, или жељни део душе распаљују, или раздражни — узнемирују, или умни — помрачују, или тело боловима облажу, или (преко злих људи) разграбљују нашу имовину.

⁴ То значи неразумно пријатељство према телу, када му дајемо више но што му је потребно за одржавање, било у храни, оделу, одмору, разоноди итд. Отуда сотириолошка вредност уздржања сваке врсте (и поста, посебно), не као да је оно циљ само по себи, него као моћно средство за победу над страстима, без које нема спасења.

13. Демони нас искушавају или сами или наоружавају против нас људе који се не боје Господа. Сами (тј. непосредно), када се усамљујемо од људи, као и Господа у пустињи (Мт. 4, 3—10). А кроз људе, када живимо са њима, као и Господа кроз фарисеје (Упор. Мт. 9, 34 и др.). Но, ми, гледајући на наш образац (Господа), одбићемо их у оба случаја.

14. Када ум почиње да напредује у љубави Божјој, тада почиње да га куша и демон хуле, и убацује му такве помисли, какве нико од људи не може измислити, до само отац њихов — Ђаво. А то он чини, завидећи богољубитељу, да он, дошавши у очајање као онај који је измислио такве помисли, никада се више не би усудио да устаје против њега (Ђавола) уобичајеном молитвом. Но одатле злочинац не користи ништа за свој циљ, него нас још више утврђује. Јер будући нападани и одбијајући нападе, постајемо искуснији и истинитији у љубави Божјој. А мач његов да уђе у срце његово и лукови његови да се полеме (Пс. 37, 15).⁵

15. Ум посматрајући видљиве ствари, преко чула (вида), поима ствари онаквим какве су по природи. И (тада) нити је ум зло, ни природно поимање, нити ствари, нити чула, јер су све то дела Божија. Шта је, дакле, зло? Очевидно, страст природног поимања (ствари), а које може и да не буде при употреби појмова, ако ум стражи.

16. Страст је неприродно кретање душе или по неразумној љубави или по безрасудној мржњи, (које могу бити) или према чему, или ради чега чулнога. По неразумној љубави: (када душа воли) или јела, или жене, или новце, или пролазну славу, или ма шта друго од чулних ствари, или нешто ради њих. А по безрасудној мржњи — односи се такође на нешто од горе реченога, или на оно што је у вези са њима.

17. Или опет, зло је погрешна употреба⁶ појмова, којој следује злоупотреба ствари. Као на пр. у односу на жену, правилна употреба општења има за циљ рађање деце. Ко, дакле, гледа само на уживање, греши у употреби сматрајући добрим оно што није добро. Такав, следствено, општећи са женом, злоупотребу чини. Слично бива у односу и на друге ствари и појмове.⁷

18. Када демони избаце ум твој из целомудрености и опколе га блудним помислима, тада са сузама говори Владици (Христу): „Они

⁵ Главе 12—14 откривају нам начин борбе Сатане са људима. Тако када знамо ко нас куша, не треба да долазимо у сукоб са браћом, и уједно да не заборавимо, да наш рат није „... са крвљу и телом, него с поглаварима и властима, и с управитељима таме овога света, с духовима пакости испод неба“ (Еф. 6, 12).

⁶ Оако стоји у критичком издању (*chresis*), Нав. д. Рома, 1963., док у осталим издањима (Миње — Филокалија) стоји: „Погрешан суд“ (*krisis*).

⁷ По светом Максиму, не постоје зле ствари, него само злоупотреба ствари. До злоупотребе пак долази због неправилног кретања или усмеравања природних сила човекових на предмете и појаве које нас окружују. „Нису јела зла, него стомакоугађање; нити рађање деце, но блуд; нити новац, него среброљубље; нити (заслужена) слава, но празнославље (сујета). Ако је тако, вели свети Максим, онда ништа у бићима није зло, осим злоупотребе, које означава „немарност ума за природно обрађивање“ (О Љубави, III, 4). А према светом владци Николају, Ђаво влада светом помоћу шест главних злоупотреба богатства злоупотреба телесне лепоте, злоупотреба уметности и злоупотреба јела и пића“ (Земља Недођија, Канада 1950. стр. 36).

који ме изгнаше сада, опколише ме“ (Пс. 17, 11); „Радости моја, избави ме од оних који су ме опколили“ (Пс. 32, 7). И избавићеш се.

19. Тежак је демон блуда и силно напада на оне који се боре са овом страшћу, а нарочито при немарности у погледу хране (неумерености) и у разговору са женама. Он у почетку, неопажено поклизује на сласт, поткраде ум, а затим кроз сећање приступа ономе који тихује, и распаљујући тело представљајући уму различите (срамне) слике, зове га на пристанак на грех. Ако хоћеш да се не задржавају у теби ове фантазије (које те прљају), пригрли пост, и телесни труд, бдење, и добро тиховање са (усрдном) молитвом.

20. Демони који стално траже нашу душу, траже је посредством страсних помисли, да је баце у грех било мислима било делом. Међутим, када нађу ум који не прима (њихове изазове), тада се посраме и постиде (Пс. 35, 4; Ис. 44, 11), а када га нађу где се бави духовним созерцањем, тада се хитно враћају и бивају веома постиђени (Пс. 6, 10).⁸

21. Дело ђаконa врши онај који вежба ум свој за свештене подвиге и одгони од себе страстне помисли; а дело презвитера — онај који просвећује ум свој у познавању створених бића и тиме уништава лажнозвано знање; док дело епископа има овај који усавршава ум свој светим миром познања обожавањем и Свете Тројице.⁹

22. Слабе демони (у односу на нас), када се кроз испуњење заповести (Божјих) умањују у нама страсти; а гину — када кроз бестрашће душе страсти исчезavaju из ње, не налазећи у души страсти помоћу којих су се у њој држали и чиме су против ње војевали. А то је, изгледа, оно из псалма: „Изнемогавају и гину од лица Твога“ (Пс. 9, 3).

23. Неки људи избегавају страсти из страха од људи. Други из сујете. Једни опет по уздржању, а други се ослобађају страсти по судовима (чудесним интервенцијама) Божјим.

24. Целокупно учење Господње садржи ово четворо: заповести, догмате, претње и обећања. Њих ради и ми подносимо сваку тескобу живота, као што су: постови, бдења, спавање на голој земљи, немаштина, трудови и умори у служењима (ближњима); врећања, бесчашћа, мучења, смрти и томе слично. Као што каже пророк Давид: „Ради речи уста Твојих, сачувао сам путеве строге“ (Пс. 17, 4).

25. Награда за уздржање је бестрашће, а за веру — знање. Бестрашће пак рађа расудност, а знање — љубав према Богу.

⁸ У главама 18—20 и 22. сажета је укратко сва демонологија светог Максима, која нам открива, с једне стране, сва лукавства демона којима се они користе у борби против нас, и, са друге стране, средства и начин наше одбране против ових невидљивих непријатеља нашега спасења. Интересантно је запажање светог Диодоха Фотиског, по коме „Сатана је пре Христа деловао будући угнезден у дубини ума и срца човекова, а после крштења делује споља, јер га крштење изгони из човека, не чинећи га ипак неспособним за нападе против човека, који никада не престаје да бива кушан“ (По С. Пападопуну, Проблеми старог монаштва, Клирономија т. 2, 1970, свеска I, стр. 172). Ово учење светог Диодоха верно отсликава учење целе Цркве, које је изражено у самом чину Крштења, где свештеник дувајући на уста, чело и прса крштавајућег се, говори трипут: „Истерај из њега сваког злог и нечистог духа, скривеног и угнезденог у срцу његовом“ (В. Требник).

⁹ Ово је кратко, алегоријско тумачење три степена свештенства у Православној Цркви.

26. Када ум постигне делатне врлине, тада напредује у разборитости, а када постигне духовно созерцање — напредује у знању. Својство прве (тј. разборитости) је да уведе подвижника у разликовање врлине од порока; а својство другог (тј. знања) је да води свога заједничара у познање својстава бестелесних и телесних бића. А благодати богословља удостојава се ум онда, када на крилима љубави, превазишавши и делање и созерцање, пребива у Богу, испитујући Духом Светим Његова својства, колико је то могуће уму човека.

27. Желећи да богословствујеш, не тражи шта је Бог сам по Себи, јер то не може постићи не само људски ум, но ни ум било којег бића после Бога (дакле, ни ум анђела). Него испитујмо (по могућству) својства Његова, тј. она о вечности, безграничности и неограничености, о доброти и премудрости, о моћи творачкој, промислитељској и судбној за сва бића. Јер међу људима велики је богослов онај који, мада и делимично, разоткрива ова својства Божја.

28. Снажан је (духом) човек који је делатности припојио знање. Јер делатношћу он исушује похоту и умирује гнев; а знањем окриљује ум свој и узноси се к Богу.

29. Када каже Господ: „**Ја и Отац једно смо**“ (Јн. 10, 30), тиме означава јединство суштине. А када опет каже: „**Ја сам у Оцу и Отац у Мени**“ (Јн. 14, 11), показује неразделивост Ипостаси. И тако, тритеисти (тробожници)¹⁰ раздељујући Сина од Оца падају у двоструку провалију. Јер, или називајући Сина савечним Оцу, но раздељујући га од Оца, принуђени су да говоре да Он није рођен од Оца, и тако падају у јерес која признаје три Бога и три начела. Или, говорећи да је Син рођен од Оца, и тако падају у јерес која признаје три Бога и три начела. Или, говорећи да је Син рођен од Оца, но раздељујући га од Њега, принуђени су да говоре да Син није савечан Оцу, и да Господара времена подчине времену. Треба дакле, по Великом Григорију (Богослову) сачувати и Једног Бога и исповедати Три Ипостаси, сваку са њеним (личним) својствима. Јер, по њему, (Тројица) се „дели“ но „нераздељиво“, и „сједињује“ се, но „разделиво“. И тако је чудесно и разделење и сјединење. Јер, у чему би та чудесност била, ако би се Син са Оцем тако сједињавао и деливао као човек са човеком и ништа више?

30. Онај који је савршен у љубави и који је достигао врхунац бестрашћа, не познаје разлике између себе и другог, или своје (супруге) и туђе, или међу верним и неверним, или између роба и сло-

¹⁰ Тритеисти или тробожници су јеретици шестог века, поникли из монофизитске јереси, као посебна прана његова. Док су православни разликовали појмове: суштина и ипостас у Тројици и признавали једну суштину (природу) и три Ипостаси (Лица), (а у Христу — две природе и једну Ипостас), монофизити су, у односу на Тројицу, слагали се са православнима, али у односу на Христа — нису, него су поистовећивали појмове суштина и ипостас. Отуда, да не би признајући у Христу две природе признавали и две ипостаси (и тако пали у Несторијанство), они су на основу једне Ипостаси у Христу тврдила да је у Њему и једна природа (отуда и назив: монофизите — миа фисис = једна природа). Полазећи из овог исходишта, оснивач тритеистичке јереси, Јован Филопон, поистоветио је (на основу Аристотелове философије) ипостаси и природе у Светој Тројици, тврдећи да ако у Богу постоје три Ипостаси, постоје и три „неке“ (мерике) суштине или природе. Присталице ове јереси били су још Конон, Евгеније и други.

бодњака, или чак између мушког пола и женског. Но ставши изнад тираније страсти и гледајући на једну човечанску природу, све подједнако види и према свима је подједнако расположен. Јер у њему нема Грка ни Јеврејина, мушког рода ни женског, роба ни слободњака, него све у свему Христос (Гал. 3, 28).

31. Од страсти које се гнезде у души, демони узимају поводе да покрећу у нама страстне помисли. Затим, кроз ове ратујући против ума, приморавају га да пристане на грех. Када га победе у томе, воде га у грех мислима (да машта о греху), а по свршетку овога, вуку га као заробљеника на само дело греха. После тога дакле, демони опустошивши душу кроз помисли, повлаче се са овима (помислима), а у уму остаје само идол греха, о коме говори Господ: „Када видите гнусобу опустошења да стоји на месту светом, који чита да разуме“ (Мт. 24, 15). Место свето и храм Божји је ум човечји, у којем су демони, опустошивши душу страстним помислима, поставили идол греха. А да се то (што је предказао Господ о „гнусоби опустошења“ десило и историјски мислим да нико не сумња од оних који су читали дела Јосифа (Флавија)).¹¹ Осим тога неки говоре да ће се исто десити и при Антихристу.

32. Постоје три узрока који нас покрећу на добро: семена (добра у нама) од природе, свете силе (Анђели) и добра воља. Природа семена (добра) покрећу нас да „оно што хоћемо да нама чине људи, и ми слично чинимо њима“ (Лк. 6, 31), или као када видимо некога у невољи или нужди и природно му укажемо милост. Свете силе нам помажу када покретани на добро дело нађемо добре сараднике и успевамо. А добра воља, када, разликујући добро од зла, изабирамо добро.

33. Три су опет узрока који нас покрећу на зло: страсти, демони и зла воља. Страсти — када желимо неку ствар неразумно, као: или храну у невреме и без потребе; или жену без намере рабање деце и незакониту. И опет, када се гневимо или љутимо без права на онога који нас безчасти или нам наноси штету. А демони — када у немару нашем, — улучивши згодно време, изненада нас нападну са великом жестином, покрећући горе указане страсти и њима сличне. А зла воља када, у знању добра, напротив изабирамо зло.

34. Плата за трудове врлине су бестрашће и знање, јер ово двоје бивају посредници Царства Небеског, као што су страсти и незнање посредници вечног мучења. Онај дакле, који тражи трудове врлине не ради самог добра, него ради славе људске, чуће (речи) из Светог Писма: „Иштете и не примате, јер на зао начин иштете“ (Јак. 4, 3).

35. Много од онога што људи чине, по природи је добро, због неких разлога, као на пр.: пост и бдење, молитва и појање псалама, милостиња и гостопримство — добра су дела по природи. Али када бивају из сујете, већ нису добра.

36. У свим нашим делима Бог тражи намеру: да ли ради Њега то чинимо, или из другог разлога.

¹¹ Ради се о познатом делу историчара Јосифа Флавија, **Јудејски рат** (штампала га на српском језику Просвета — Београд, 1967. године у преводу Др-а Душана Глумца), где су између осталог описане све страхоте римско-јудејског рата за време Веспазијана и Тита, којом приликом су Јерусалим и храм разорени до темеља.

37. Када чујеш Свето Посмо где каже: „Јер ћеш дати свакоме по делима његовим“ (Пс. 62, 12), схвати да Бог неће наградити она дела која су учињена без доброг циља, иако изгледају добра, него само она, дакле, која су учињена са добрим циљем. Јер суд Божји гледа не на сама дела, но на циљ (и намеру) самих дела.

38. Демон гордости има двоструко лукавство: или убеђује монаха да све успехе приписује себи, а не Богу даваоцу добара и помоћнику у успеху, или, ако то не успе, наговара да га ниподаштава несавршенију братију. Но не зна (монах) који тако чини да га баво убеђује да порекне помоћ Божију. Јер, ако ниподаштава оне који још нису успели у добру, очегледно приказује себе као да је својим силама успео; што је немогуће, као што је рекао Господ: „Без мене не можете чинити ништа“ (Јн. 15, 5), пошто наша немоћ покренута на добро, не може га довести до краја без Даваоца добара.

39. Који је познао немоћ људске природе, он је стекао опит Божије силе, и такав помоћу ње, нешто постигавши, а нешто трудећи се да постигне, никада никога од људи не ниподаштава. Јер зна, да као што је Бог помогао њему да се ослободи од многих и тешких страсти, тако може помоћи свакоме када хоће, а поготово онима који се подвизавају Њега ради; иако по неким судовима не ослобађа све одједном од страсти, него као добар и човекољубив лекар исцељује свакога у своје време од оних који Му притичу.

40. Када страсти не дејствују, или због недостатка узрока (који их изазивају), или што демони лукаво одступају, тада долази гордост.

41. Скоро сваки грех бива ради сластољубља, а истребљење овог бива страдањем и тугом, или драговољном, кроз покајање, или невољном, наведеном на нас по промислу Божјем. (И тако се остварује речено од Апостола): „Јер ако бисмо себе осуђивали, не бисмо осуђени били; суђени пак, бивамо кажњавани од Господа да не бисмо са светом осуђени били“ (I Кор. 11, 31—32).

42. Када ти дође неочекивано искушење, не криви онога кроз кога је дошло, него тражи (узрок у себи) зашто је оно дошло, и наћи ћеш исправљење. Јер, или кроз оног или кроз другог, но ти си свакако требао да испијеш горку чашу судова Божјих.

43. Уколико си неваљалији, утолико више не одбацуј невоље, да би, смиливши се кроз њих, избљубао гордост.

44. Нека од искушења причињавају људима сластољубље, друга — жалости, а нека опет — телесна страдања. Јер, Лекар душа (Бог) по својим судовима, према узроцима страсти које се налазе у души, прилаже и лек.

45. Навале искушења приводе се на једне ради уклањања већ учињених грехова, на друге — ради прекраћења сада чињених, а на неке — ради оних који би се убудуће учинили; осим оних који се попуштају ради испитивања (човека), као на Јова.

46. Благоразуман (човек), разумевајући целебност божанских судова, са благодарношћу подноси све казне које га по њима снабу, не сматрајући никога другог њиховим узроком осим својих грехова. А неразуман не познајући премудри Промисао Божји, грешећи и би-

вајући покаран, сматра или Бога или друге људе узроцима својих невоља.¹²

47. Постоје нека аскетска средства која заустављају деловање страсти и не дозвољавају им да узрастију. А постоје друга која их умањују и у ишчезнуће воде. Тако, пост, труд и бдење не дају похоти да узраста; а самоћа, созерцање, молитва и љубав према Богу, умањују је и воде ка уништењу. Слично, пак, бива и по питању гнева: дуготрпење, незлопамтивост и кротост — заустављају га и не дају да узраста; а љубав, милостиња, благост и човекољубље — воде га у ишчезнуће.

48. Чији је ум непрестано окренут ка Богу, његова похота прераста у божанску чежњу, а раздражење му се преобраћа у божанску љубав. Јер ум дуговременим заједничарењем у божанском просветлењу, поставши сав светозаран, и потчинивши себи свој страстни део, преобраћа га, као што је речено, у непроцениву божанску чежњу и у непрестану љубав, свецело га превodeћи од земних (ствари) ка божанском.¹³

49. Онај који не завиди, не гневи се, не злопамти на онога који га је увредио, не значи да већ има и љубав према њему. Јер он може, иако још не љубећи, не враћати зло за зло, по заповести (Божјој) (Упор. Рим. 13, 17), но свакако не може, без приморавања себе, враћати добро за зло. Зато што од срца чинити добро и онима који те мрзе (Мт. 5, 44), плод је само савршене духовне љубави.

50. Који не љуби некога, још не значи да га мрзи, нити опет који не мрзи — да га већ љуби; него може бити неутралан према њему, тојест нити да га воли, нити да га мрзи. Јер расположење љубави стварају само оних пет побуда наведених у деветој глави ове стотине: (од којих је једна похвална, једна неутрална и три порочне.

51. Кад видиш ум свој да се са уживањем бави материјалним стварима и радо размишља о њима, то знај да њих (те ствари) више волиш него ли Бога. „Јер гдје је благо твоје, вели Господ, тамо је и срце твоје“ (Мт. 6, 21).

52. Ум који се сјединио са Богом и у Њему пребива молитвом и љубављу, постаје мудар, благ, силан, човекољубив, милостив, дуготрпељив, и — просто речено, скоро сва божанска својства садржи у себи. А када се удаљи од Њега и приљуби материјалним стварима, поставши сластољубив, бива поживотињен или позверињен, борећи се са људима због тих материјалних ствари.

¹² Главе 41—46 сачињавају једну мисаону целину у вези проблема искушења. Они коаи желе да нађу пут за лечење душе своје од страсти и да стигну у бестрашће, треба ове поуке да приме у срце своје и да их учине правилом свога мишљења и свога живота.

¹³ Овде је свети Максим укратко изразио суштину светоотачког поимања речи светог апостола Павла: „Ми ум Христов имамо“ (I Кор. 2, 16). Жељни и раздражни део душе човекове преобраћа се у божанску чежњу и љубав, пошто се најпре ум утврди и креће се у божанским созерцањима, одакле и прима божанска просветлења. Док је човек острашћен, његов ум се налази под јаким утицајем жељног и раздражног дела душе своје, примајући од њих поводе и производећи страстне помисли. А када се човек ослободи страсти, тада ум његов постаје вођа господар и осталих делова душе, достављајући им своје узвишене и просветљене помисли, привodeћи и њих на поклонeње Триипостасном и живом Богу. (види и гл. 52. ове стотине).

53. Свето Писмо назива светом (космосом) материјалне ствари, а светски (људи) су они чији се ум њима бави, којима (Свето Писмо) и говори на срамоту: „Не љубите свет ни оно што је у свету ... Жеља тела, жеља очију и понос живота нису од Бога, него од света“ (I Јн. 2, 15—16), итд.

54. Монах је онај који је ум свој одвојио од материјалних ствари, и пребива у Богу уздржањем, љубављу, псалмопојањем и молитвом.

55. Делатељни муж је хранитељ стоке у духовном смислу, јер значење стоке имају морални успеси, због чега је и рекао Јаков: „Људи пастири су слуге твоје“ (I Мојс. 46, 34). А муж созерцаатељни је пастир оваца, јер значење оваца имају помисли, које ум напаса на гори созерцања. Због тога је „сваки пастир оваца гнусан Египћанима“ (I Мојс. 46, 34), тј. непријатељским силама.

56. Ум порочан следује тело када оно бива распаљивано од сопствених чулних похота и сласти, и слаже се са маштањем и стремљењима његовим. А врлиноски ум се уздржава и удаљује себе од страстних маштања и стремљења, и више настоји да учини пориве тела бољима.

57. Неке од врлина су телесне, а неке душевне. Телесне су: пост, бдење, спавање на голој земљи, служење (другима), рукоделија да не би били на терету другима или ради давања (сиротима) (Упор. I Сол. 2, 9; Еф. 4, 28) итд. А душевне су: љубав, дуготрпење, кротост, уздржање (Гал. 5, 22), молитва и тд. Ако се, дакле, деси да из неке нужде или телесног стања, као што је болест или нешто слично томе, не можемо да практикујемо напред речене телесне врлине, имамо опроштај од Господа који зна узроке тога. Али ако не практикујемо душевне врлине, никакав изговор нећемо имати, јер оне не подлежу сличним сметњама.

58. Љубав према Богу убеђује онога ко је поседује да презире свако пролазно уживање и свако страдање и жалост. Нека те увере у то сви Свети који су са радошћу толико препатили Христа ради.

59. Чувај себе од мајке свих зала — себељубја, које је, уствари, неразумна љубав према телу. Од њега (себељубја) се вероватно рађају три прве страсне и најоштрије помисли, а мислим: стомакоугађање, среброљубје и сујета, које, тобоже, узимају повод од неопходне телесне потребе. А из ових се рађа целокупан списак зала. Потребно је дакле, као што је речено, веома пазити и борити се против себељубја са великом трезвеношћу. Јер кад се оно одбаци, одбацује се истовремено и сав његов пород.

60. Страст себељубја саветује монаху да се смилује на своје тело и да му снисходи, колико доликује, у погледу хране, ради, тобоже, очувања (здравља) и разумног управљања (телом), да би он завођен мало по мало упао у брлог сластољубја. А мирјанина пак, самим тим што је мирјанин, наговара да телу угађа по жељама (Ср. Рим. 13, 14).

61. Говоре да је највиши степен молитве то, када ум за време молитве бива изван тела и света¹⁴ без ичега материјалног у себи и

¹⁴ Тј. ништа телесно (страсти) нити светско (земаљска добра и бриге) не узнемиравају ум у време молитве.

без сликовитих представа. Који, дакле, одржава ово стање ненарушивим, тај се заиста „непрестано моли“ (Ср. I Сол. 5, 17).

62. Као што тело умирући одваја се од свих светских ствари, тако и ум на оном највишем степену молитве, умирући, одваја се од свих светских појмова. Јер ако он не умре таквом смрћу, не може пребивати и живети са Богом.

63. Нико да те не превари, о монаше, као да се можеш спасти робујући сластољубљу и сујети.

64. Као што тело греши преко (чулних) ствари, и има за своје васпитање (обуздавање) телесне врлине, да би целомудровало; тако и ум греши страстним помислима и има, исто тако, за своје васпитање душевне врлине, да би целомудровао посматрајући ствари чисто и бесстрастно.

65. Као што дане наслеђују ноћи и лета зиме, тако сујету и сластољубје — жалости ис традања или у садањем веку или у будућем.

66. Нема онога који греши да може избећи будући суд, без драговољних овде страдања, или без невољних беда (које га сналазе).¹⁵

67. Због пет разлога, говоре, Бог допушта да будемо нападани од демона. Први је разлог, кажу, да будући нападани и бранећи се дођемо у расуђивање врлине и зла; други — да би стекавши врлину борбом и трудом имали је чврстом и неизменивом; трећи — да, напредују у врлини, не мислимо високо о себи, него да се научимо у смиреноумљу; четврти — да би, упознавши из искуства какво је зло, омрзли га савршеном мржњом (Пс. 139, 22); и пети поврх свих — да не би, поставши бестрастни, заборавили своје слабости, нити силу Онога који нам је помагао.¹⁶

68. Као што ум онога који је гладан мисли о хлебу, и онога који је жедан о води, тако и ум чревоугодника — о разноврсним јелима, и сластољубља о женским лицима, и сујетнога о људским почастима, и среброљубца о добитцима, и злопамтивца о одмазди увредиоцу, и завидника о чинитељу зла онеме коме завиди, и код осталих страсти слично томе. Јер ум узнемираван страстима прима и страстне појмове, и при будном стању тела и у сну.

69. Када похота узраста, тада ум у сновима машта о стварима која достављају наслађивање; а када гнев нараста — тада (у сну) види ствари које производе страх. Међутим, и демони усијавају и распаљују страсти, узимајући за своје сараднике нашу немарност; а умањују их свети Ангели покрећући нас на чинење врлина.

¹⁵ „Под „добровољним овде страдањима“, свети Максим подразумева добровољне подвиге (пост, молитву, бдење, уздржање у свему, итд.) којима се човек чисти од страсти и греха, а под „невољним бедама“, разуме сва она страдања и невоље које Бог допушта по своме Промислу а за наше добро, ако их са благодарношћу примамо и трпењем подносимо. У разговору са епископом Кесарије витинијске Теодосијем, када га је овај упитао: „Зашто мучиш себе овим прогонством“, свети Максим је одговорио: „Молим Бога да, кажњавајући ме овом муком, опрости мени оно што сам учинио нарушавајући свете заповести Његове“ (Житије, Јануар 21, стр. 661).

¹⁶ У овој глави свети Максим није имао намеру да наброји све разлоге због којих нас демони нападају (то је и немогуће учинити), но је само сажео учење светих Отаца односно оних „који желе да се спасу“ јер постоје и многи други разлози и облици борбе коју демони воде против оних који презиру и Бога и све што је божанско. па и само своје спасење. Један од таквих облика борбе изнег је ниже у 69. глави.

70. Страстни део душе често надраживан, усађује у душу неодоливу навику сластољубља; а раздражни део стално узбуркиван, чини ум страшивим и немужевним. Први (део) лечи се подвигом дугог поста, бдења и молитве, а други — благошћу, човекољубјем, љубављу и милостињом.

71. Демони војују или преко ствари или преко страстних помисли о самим стварима. Преко ствари војују против оних који се налазе међу стварима, а кроз помисли (нападају) оне који су од ствари одвојени.¹⁷

72. Колико је лакше грешити мислима него делима, толико је тежа борба кроз помисли него ли кроз ствари.

73. Ствари се налазе ван ума, а помисли о њима унутра у њему. У његовој је, дакле, власти да их користи добро или рђаво. Јер тек за погрешном употребом мисли, следује злоупотреба ствари.

74. Ум прима страстне помисли на следећа три начина: преко чула, преко стања тела, преко сећања. Преко чула — када на њих делују ствари према којима имамо страст, и то покреће ум на страстне помисли; кроз стање тела — када од неумерености у јелу, или под дејством демона, или због неке болести промењено стање тела, опет покреће ум на страстне помисли или против Промисла;¹⁸ кроз сећање — када сећање доноси помисли о стварима према којима смо пристрастни, и слично покреће ум на страстне помисли.

75. Од ствари датих нам од Бога на употребу, једне се налазе у души, друге у телу, а неке изван тела. Тако, у души се налазе силе њене, у телу — чула и други удови, а изван тела — храна, новац, иметак и остало. Добро, дакле, или рђаво коришћење овим стварима и оним што од њих происходи, показује нас или врлиноким или порочним.

76. Од онога што происходи из ствари, једна су од оних ствари што су у души, друга од оних што су у телу, а нека од оних што су изван тела. Тако из оних што су у души исходе: знање и незнање, заборавност и сећање, љубав и мржња, жалост и радост и тд. Из оних што су у телу: уживање и бол, осетивост и неосетивост, здравље и болест, живот и смрт и томе слично. Из оних што су изван тела: деца и бездетност, богатство и сиромаштво, слава и неславност и тд. Једне од њих људи сматрају добрима, а друге злима. Но ништа од овога није зло само по себи, него од употребе бива или злим или добрим.

77. Знање је по природи добро, слично томе и здравље, али многима је више користило оно што је супротно. Јер порочнима знање не бива на добро, ако и јесте по природи добро, као што је речено.

¹⁷ Одвојени од ствари су — монаси.

¹⁸ На овом месту у грчком тексту постоји разлика. У критичком тексту (Нав. дело Roma, 1963, стр. 128) стоји: „ПРОНОЈАС“ (промисла), док код Мињеа и у *Филокалији* (Атина 1958. стр. 24) стоји: „ПОРНЕЈАС“ (блуда). Ми смо се у преводу држали критичког текста употребивши реч „Промисла“, иако садржај целе главе указује на логичност и оног другог израза из *Филокалије*, тим пре што је израз „ПОРНЕЈАС“ задржан и у преводу ових текстова св. Максима на говорни грчки језик од стране светогорског монаха Теоклита Дионисијатског (Солун, 1978, 70. Ипак, треба нагласити да је руски превод овога текста задржао реч „ПРОНОЈАС“, „...или к востанију на Промисл“ (*Филокалија на руском*, III, Jordanville, 1965, стр. 139.).

Слично томе (њима не бива на добро) ни здравље, ни богатство, ни радост, јер их не употребљавају на корист себи. Није ли за њих онда корисније супротно? Дакле, ни она супротна сама по себи нису зла, иако се мисли да су зла.¹⁹

78. Не злоупотребљавај појмове (о стварима), да не би по нужди злоупотребио и ствари. Јер ако неко најпре не сагреси у уму, никада неће сагрешити делом.

79. Обличје земаљскога (тј. Адама) су главни пороци, као: неразумност, страшивост, раскалашност и неправичност; а обличје небескога (Адама = тј. Христа) су главне врлине, као: мудрост, храброст, целомудреност и правичност. Но, као што смо носили обличје земаљскога, тако да носимо ио бличје небескога (I Кор. 15, 49).

80. Ако хоћеш да нађеш пут који води у живот (Мт. 6, 14), тражи га у оном Путу који је рекао: „Ја сам пут, истина и живот“ (Јн. 14, 6) и тамо ћеш га наћи. Но тражи га са великим трудом, јер је мало оних који га налазе (Мт. 7, 14), да не би изоставши иза оних „мало“, нашао се са многима.

81. Душа престаје да греша из ових пет узрока: или од страха од људи, или од страха од суда (Божјег), или због будуће награде, или из љубави према Богу, или, на крају, због гриже савести.

82. Неки говоре да не би било зла у стварима, ако не би било неке друге силе, која нас вуче к њему. А та сила није ништа друго до немар за природне делатности ума. Зато баш они који воде бригу о томе, увек чине добро, а никада зло. Ако дакле хоћеш и ти, одагнај од себе немарност, и уједно ћеш протерати зло, које је погрешна употреба мисли, којој следује злоупотреба ствари.

83. У природи је нашег разумног дела и да се потчињава божанском Логосу, и да влада нашим неразумним делом (тј. над жељним и раздражним делом). Ако се овај поредак сачува у свему, тада нити ће бити зла у бићима, нити ће постојати сила која вуче на зло.

84. Неке помисли су просте, а неке сложене. И док су просте помисли бестрастне, дотле су сложене — страстне, као из страсти и мисли сложене. А пошто је то тако, може се видети да многе просте (помисли) прате сложене, када ове у уму почну да се крећу према греху. Као, рецимо, са златом. Дошла је у сећање неке страстна помисао о злату, и он се устремио мислено да га украде, и тако је учинио грех у уму (своје). Заједно са сећањем о злату ишло је и сећање о новчанику, о фијоци, о ризници и др. И док је, с једне стране, сећање о злату било сложено, јер је имало страст (у себи), дотле сећање на новчаник, фијоку и др. било је просто, јер према њима ум

¹⁹ Из овога се види колико је релативна она наша народна пословица: „Здравље је највеће богатство“. Некада здравље може да буде, и врло често јесте, узрок вечне погибљи душе. Јер док је човек млад и здрав, нити мисли на Бога, ни на душу, ни на смрт, него сматра да он све може, да му је све дозвољено, па се тако и понаша. Са друге стране, болест, која се сматра злом, може да буде, и често јесте, узрок спасења душе. У болести човек постаје свестан своје немоћи, долази у смирење: у њему се буди осећање благодарности и љубави према онима који га негују, он размишља о своме прошлом животу, сећа се својих грехова, каје се за њих. И тако, болешћу очишћен и припремљен, одлази пред Господа свога. Зато је неразумно желети „лак“ смрт (тј. смрт без претходне болести). Напрасна, изненадна смрт је најгора од свих врста смрти.

није имао страст. А слично бива и са сваком другом помисли, као о сујети, и о жени, и свима осталима. Јер нису све помисли страстне које прате страстну помисао, као што је показао пример. Из овога, дакле, можемо познати које су помисли страстне, а које су просте.

85. Неки говоре да демони дотичући се у сну (срамних) удова (нашег) тела, покрећу страст блуда, затим страст покренута, приводи сећањем лик жене на ум. Други, пак, мисле да се сами демони представљају уму у облику жене, а дотичући се (срамних) удова тела, покрећу жудњу (за женом) и тако бивају маштања. Неки опет (мисле), да страст којом је поседнут демон који се приближава покреће (исту) страст (и у човеку) и тако се душа распаљује према (страстним) помислима, проносећи (разне) представе кроз сећање. И о другим страстним маштаријама слично једни говоре да бива овако, а други онако. Међутим, било којим од изнесених начина, демони не могу да покрену ма коју страст ако је у души присутна љубав и уздржање, нити у будном стању тела, нити у сну.²⁰

86. Неке од заповести Закона (Старог Завета) треба сачувати и телесно и духовно, а неке само духовно. Тако заповести: „**Не чини прељубе, не убиј, не кради**“ и друге сличне (II Мојс. 20, 13—15), треба сачувати и телесно и духовно; духовно пак тројаким начином (тј. непримањем страстне помисли, незадржавањем на њој, непристанком на грех). А обрезивати се (III Мојс. 12, 3), чувати суботу (II Мојс. 31, 13), клати (пасхално) јагње и јести с бесквасним хлебовима и горким зељем (II Мојс. 12, 8; и 23, 15) и слично, само духовно.²¹

87. Три су општа морална стања код монаха: прво — ништа не грешити делом; друго — незадржавати у души страстне помисли; и треће — представе жена и оних који су га увредили, бестрастно посматрати у мислима.

88. Нестјажатељен (тј. онај који нема љубави према богатству) је онај који се одрекао свега што је имао, и на земљи уопште ништа нема, осим тела (свога); па чак и према њему раскинувши сваки однос, предао је Богу и побожним (људима) старање о себи.

89. Од оних који стичу богатство, једни стичу бестрастно, због чега и када га се лише не жалосте се, као они (хришћани) који су разграбљење свога имања примили с радошћу (Јевр. 10, 34). Други, пак, стичу га страстно, због чега када устреба да га се лише постају прежалосни, као богаташ из Еванђеља што „**отиде жалостан**“ (Мт. 19, 22), а ако га се и лише, до смрти жале за њим. Дакле, расположење бестрастног или страстног стицања богатства, показује лишење истога.

90. Врхунске молитвенике демони нападају да они не би примали просте помисли о чулним стварима;²² оне средње („**зналце**“)

²⁰ Сви свети Оци сматрају снове као непопрешиво мерило степена чистоте душе. Од тога како се душа понаша у сну, открива се њено стање, зато што тада не делује воља, која у будном стању врши улогу регулатора, јер зауставља, прекида или покреће неке пориве душе.

²¹ У Старом Завету ове заповести су се извршавале само телесно, док се на унутрашњи, духовни смисао није обраћала пажња (отуда је и био могућ фарисејски став према суботи, према грешници итд), док за хришћане имају само духовни смисао (обрезивање срца, и др.).

²² Тј. да би те помисли учинили сложеним и страстним. О врстама сложених и простих помисли види главу 84 ове стотине.

— да задржавају у себи страстне помисли; а почетнике, који се боре у „делатној“ философији, да их принуде на грех делом. Сваким начином против њих се боре бедници, да би само људе од Бога одвојили.

91. Оне који се у овом животу труде у побожности, Промисао Божји искушава са следећа три искушења: или даривањем пријатнога, као здравља, лепоте, добре деце, имања, (људске) славе и сличног; или навођењем непријатнога, као губљење деце, имања, славе; или преко онога што телу причињава страдање, као болести, мучења и слично. И првима говори Господ: „**Који се не одрекне свега што има, не може бити мој ученик**“ (Лк. 14, 33), а другима и трећима: „**Трпењем својим спасавајте душе ваше**“ (Лк. 21, 19).

92. Говоре да четири следећа узрока измењују стање тела, и кроз то дају уму помисли било страсне било бестрастне: анђели, демони, ветрови и храна. Анђели, веле измењују (стање тела) речју; демони — додиром; ветрови — својим променама; исхрана — квалитетом јестива и пића, њиховим обиљем или недовољношћу. Осим овога (реченог) до измена долази још сећањем, слушањем и гледањем, (и то тако) пошто душа најпре пострада од жалосних или радосних утисака које прими у себе. И пострадавши од њих, душа мења стање тела, насупрот раније реченоме, да измењено стање тела предаје уму (одговарајуће) помисли.

93. Смрт у правом смислу јесте одвајање од Бога; а жалац смрти је грех (I Кор. 15, 56), којега примивши у себе Адам, истовремено беше прогнан и од Дрвета живота, и из раја, и од Бога (I Мојс. 3. гл.), у чему је уследила по неопходности и смрт тела. А живот у правом смислу је Онај који је рекао: „**Ја сам живот**“ (Јн. 11, 25). Овај обревши се у смрти, опет је умрлог Адама узвео у живот.

94. Онај који пише нешто, или пише себи за подсећање, или ради користи других, или и за једно и за друго; или за штету неких, или ради истицања себе; или што је на то нагнан.

95. „**Место зеленила**“ (Пс. 23, 2) је практична врлина, а „**вода упокојења**“ (Пс. 23, 2) — познање твари (= бића).

96. „**Сенка смрти**“ (Мт. 4- 16) је човечији живот. Ако је неко са Богом и Бог са њим, он смело може казати: „**Ако победим и посред сени смртне, нећу се побојати зла, јер си Ти самном**“ (Пс. 23 4).

97. Чист ум правилно посматра ствари, а реч увежбана доводи виђено пред очи (других), а јасан слух прима то. А онај који је лишен ових троје, ружи онога који је рекао.

98. Онај је са Богом који познаје Свету Тројицу, и Њено дело стварања и Промисао, и који је страсни део душе (своје) учинио бестрасним.

99. Говоре да штап означава суд Божји, а палица — Промисао. Онај који је примио познање тога, говори: „**Штап Твој и палица Твоја, они ме теше**“ (Пс. 23, 4).

100. Када се ум ослободи од страсти, и просвети се созерцањем бића, тада може у Богу пребивати и молити се као што треба.

(наставиће се)

Превео са грчког
Протосинђел Др Артемије
(Радосављевић)

Summary

St. Maximus the Confessor

FOUR HUNDRED CHAPTERS ON LOVE (Second Centuria)

Here is the continuation of St. Maximus' Greek original text translated into Serbian.

Thanks to the efforts of Fr. Artemios Radosavlevic, its high spiritual value can now be appreciated far beyond the monastic circles.